

Predbežná správa z výzkumu sklárskej pece z Bratislavy

Zdeněk Farkaš, Vladimír Turčan

V roku 1983 zistili pracovníci AM SNM povrchovým prieskumom v Bratislave - Dúbravke, na prudkom SV svahu kopca Devínska Kobyla v profile lesnej cesty spálený objekt, obsahujúci fragmenty rímskych tehál. Krátkodobým záchranným výzkumom bol plošne odkrytý priestor, vymedzený prudkým svahom a spomenutou cestou. Po odstránení cca 10 cm povrchovej vrstvy sa začal rysovať rozsiahly nepravidelný antropogénny zásah. V hĺbce cca 20 cm sme v jeho S časti zachytili ohraničenú deštručnú vrstvu, pozostávajúcu z úlomkov rímskych tehál a strešnej kritiny (tegúl). Táto vrstva pokrývala obdĺžnikovú plochu s rozmermi 240 x 140 cm. Medzi tehľami sa nachádzala prepápená zemina, pravdepodobne z výmazu, pokrytá zelenou sklovinou (Tab. I.). Pri rozoberaní tejto vrstvy sa začaly objavovať zbytky skla, sklovina a jediný jasne identifikovateľný predmet - polovica skleneného guľovitého gombíka s železným uškom (Tab. IV.).

Po odstránení deštrukcie sa objavila obdĺžniková komora pece (Tab. II.), vybudovaná zo zlomkov rímskych tehál, ukladaných do riadkov a spájaných hlinou, čo nemožno stotožniť s antickou technológiou. Komora mala v zachovanej časti vnútorné rozmery 80 x 39 cm. Hrúbka múry kolísala medzi 16 až 22 cm vďaka nerovnomerne zachovanému výmazu. Hrúbka výmazu dosahovala miestami až 5 cm. Výplň pece tvorila popolovitá zemina s kusmi prepálenej hliny z výmazu komory a v spodnej časti zliatky zeleného skla, ako aj fragmenty hlinených teglov s natavenou sklovinou na vnútorných stenách. Ztečené kvapky skloviny sa nachádzali aj na vonkajších stranách týchto nádob.

Okolo pece bolo viacero kolových jamiek zdanlivo bez systému. Pravdepodobne išlo o základy ľahkej strešnej konštrukcie, ktorá chránila pec pred dažďom. Analogické konštrukcie prístreškov bez bočných stien sú známe zo stredovekých vyobrazení sklárskych hutí.

Južne od vlastného telesa sa nadchádzala lievikovitá priehľbenina zhruba okrúhleho tvaru s lalokovitými výčnelkami smerom do svahu. (t. j. od pece), na J strane so systémom kolových jam. Výplň objektu tvorila tmavohnedá zemina premiešaná s uhlíkmi a drobnými kúskami spáleného dreva. Vzhľadom na výplň a polohu jama zrejme slúžila ako pracovný priestor a na odkladanie popola zo sklárskej pece, ktorá teda mala pravdepodobne otvor v J časti.

Ďalší nepravidelný lalokovitý zahĺbený útvar sa rysoval V od pece. Vo vrchnej vrstve, podobne ako u predchádzajúceho objektu, bol vyplnený množstvom kameňa. Medzi kamením sa nadchádzali zlomky rímskych tehál, časť z nich so stopami silného druhotného prepálenia. Vo výplni sa okrem ojedinelých pravekých nálezov (zrejme splavených z vyšších polôh) našli i črepy slovanskej keramiky (Tab. IV.: 1, 2), zlomky taviacich teglíkov a uhlíky. Južne, napojený na predchádzajúci objekt, bol situovaný ďalší objekt s kolovou jamkou v S rohu. Výplň tvorila hnedá zemina obsahujúca kamene, uhlíky a hrot železného oštetu.

Rímske tehly, druhotne použité na konštrukciu pece, boli len v zlomkoch - ich pôvodná veľkosť by sa na zamýšľané rozmery pece nehodila. Otvorenou ostala otázka, odkiaľ ich budovatelia sklárskej huty doniesli. Nie je vylúčené, že pochádzajú z dnes už neznámej antickej stavby, ležiacej v širšom priestore Devínskej Kobyly. Jej existenciu naznačuje správa, uverejnená roku 1856 v novinách Vasárnapi Ujság, v ktorej sa hovorí o náleze zlomkov tehál, keramiky a rímskych votívných oltárikov na zmienej lokalite. Najbližšia dnes známa rímska stavba sa nadchádza v údolí pri Závodoch technického skla (poloha Veľká lúka), vzdialená

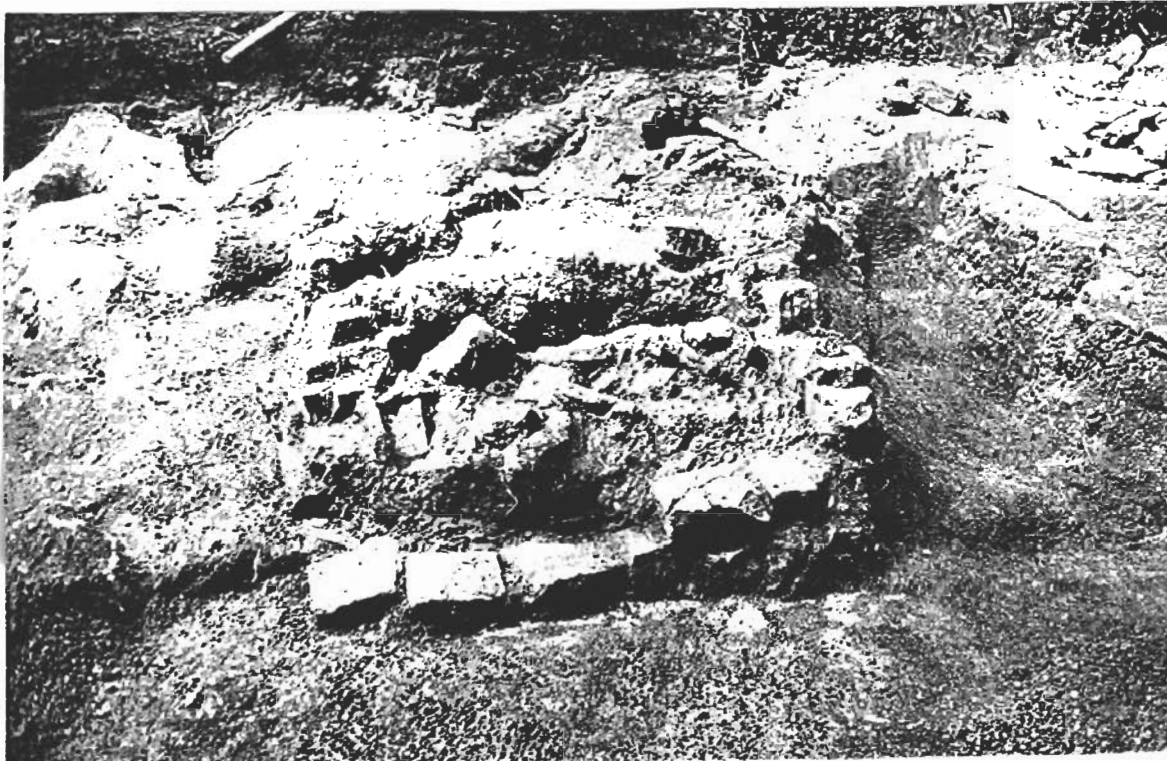
vzdušnou čiarou od opredmetnej lokality 1000 m SV smerom.

Ako datovacie kritérium pre určenie doby, kedy bola sklárska pec vystavaná možno použiť slovanské črepy z menšej hrncovitej nádoby (Tab. IV.: 1,2) a predovšetkým polovicu skleneného gombíka s železným uškom (Tab. IV.: 4). Podobné gombíky poznáme z viacerých okolitých pohrebísk (Stupava - Mást, Devín) so sprievodným materiálom, datovateľným do konca 9., resp. poč. 10. stor., teda nanejskôr do časového horizontu doznievania veľkomoravskej hmotnej kultúry.

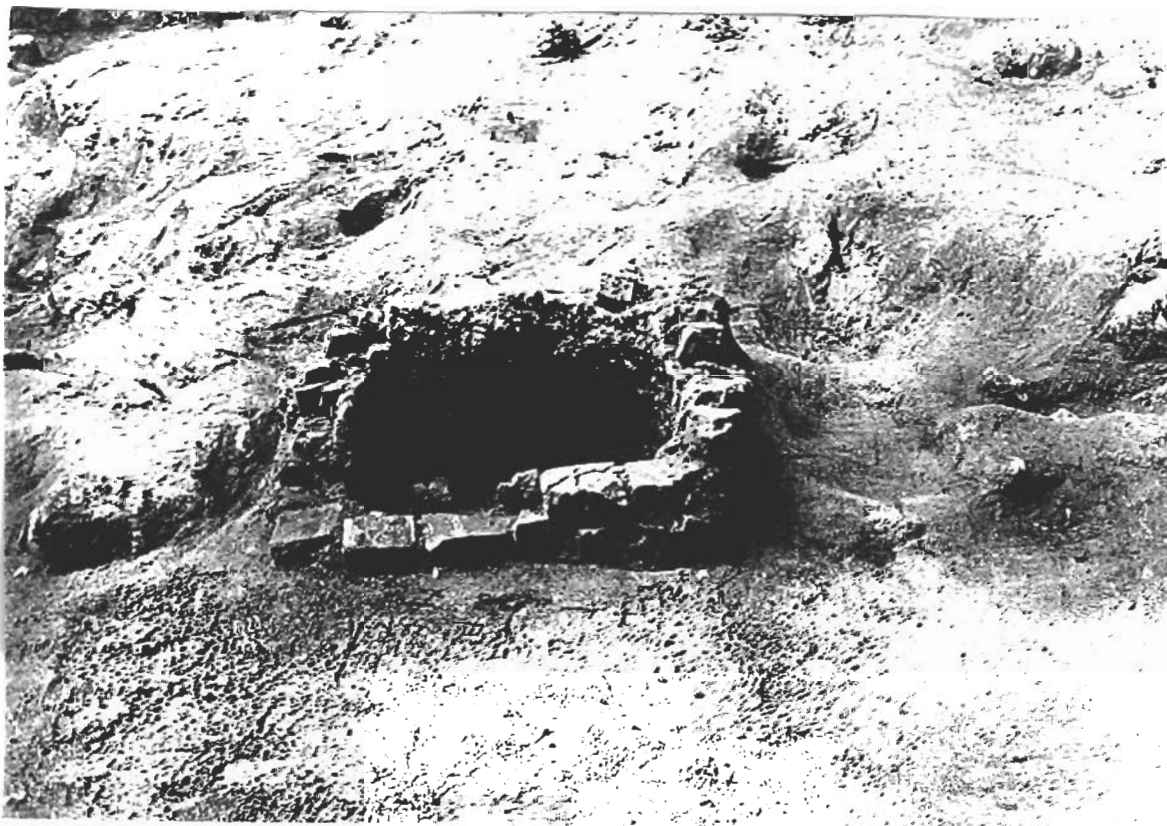
Pre určenie funkcie pece sú okrem samotnej nálezovej situácie dôležité zlomky hlinených hrubostenných téglikov so sklovinou na stenách (Tab. III.: 1-8; IV.: 5, 7-9). Keďže sa našli v značne fragmentálnom stave, bolo možné čiastočne zrekonštruovať iba dva kusy, ktoré pochádzajú z vaničkových tvarov s rovnými okrajmi (Tab. IV.: 7, 8).

Z hľadiska výrobného procesu možno vzhľadom na jednoduchú konštrukciu pece uvažovať o výrobe frity (týmto otázkam sa bude v samostatnej štúdii venovať ing. A. Plško, CSc. zo Sklárskej výskumnej spol., ktorému autori ďakujú za cenné rady).

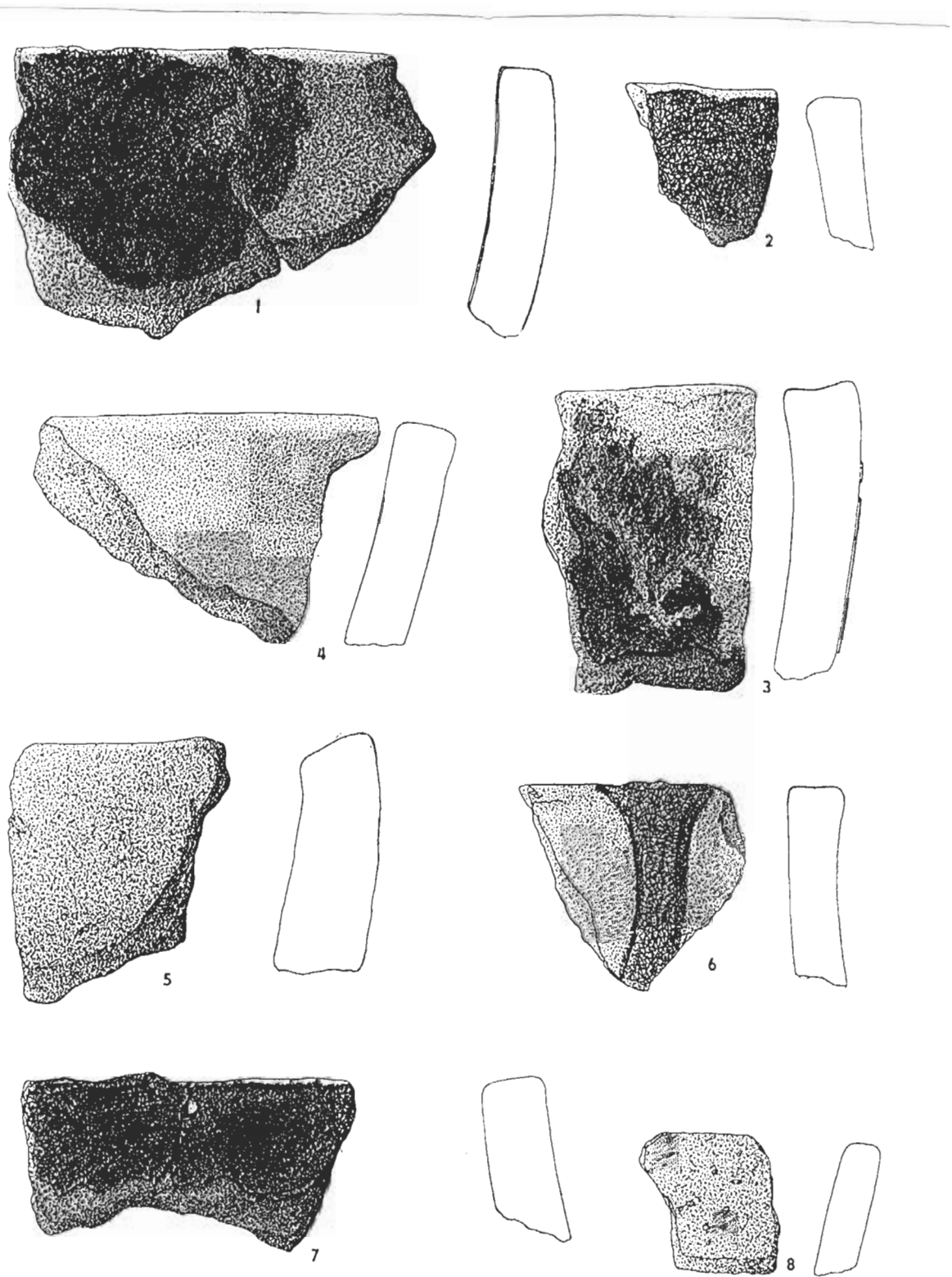
Záverom možno povedať, že sklárska pec v Bratislave - Dúbravke fungovala najskôr v druhej polovine 9. stor., resp. počiatkom storočia nasledujúceho. Vzhľadom na malú spotrebu skla vo veľkomoravskom prostredí (korálky, sklená pasta do náušnic, vynímočne do praciek opaskov) podobných sklárskych dielní zrejme neprecovalo mnoho. Popri dielni, identifikovanej na základe sekundárnych nálezov v Starom Měste na Morave a problematickej pece z Nitry je objav z Bratislavy - Dúbravky zatial jediní priamy doklad výroby skla v prostredí stredoeurópskych Slovanov a zrejme najstarší doklad produkcie tejto hmoty na slovenskom území vôbec.

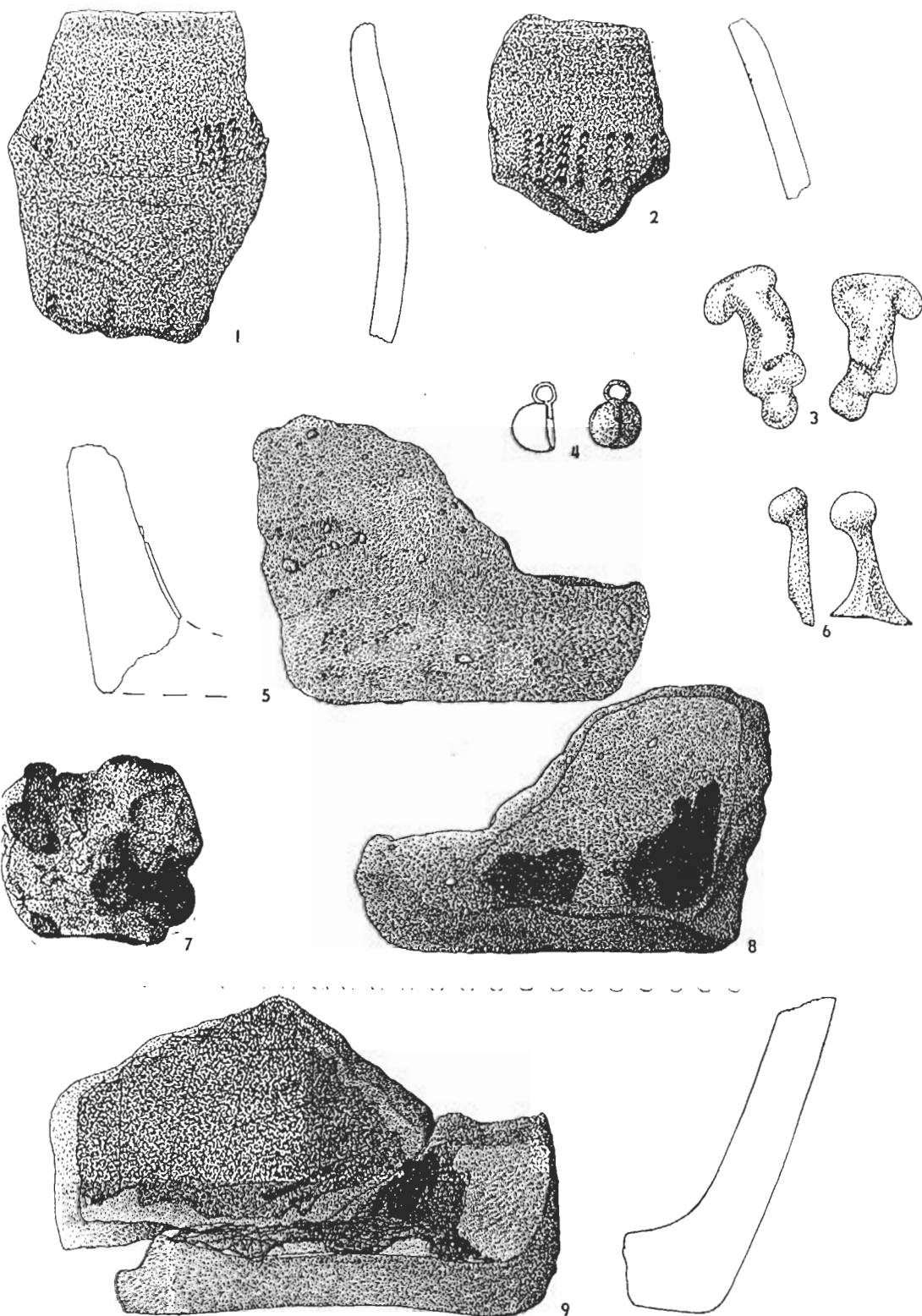
Obr. 1 Bratislava - Dúbravka, sklárská pec pred odstránením deštruktívnej vrstvy.

Obr. 2 Bratislava - Dúbravka, sklárská pec po vyčistení komory.

Obr. 3 Bratislava - Dúbravka, 1-8: fragmenty hlinených téglov.

Obr. 4 Bratislava - Dúbravka, 1-2: keramika; 3, 6: zliatky skla; 4: gombík; 5, 7-9: fragmenty hlinených téglov.